

Спитай мене хто — чи я знаю хоч одну таку людину, що із себе була б задоволена й з усього на світі,— чи є щаслива така людина, котра заздрощами не гризе собі душу, котра живе сьогоднішнім днем ,повно, смакуючи, мовляв, кожну мить з свого життя, не так, як звичайні люди, що все буцім лагодяться тільки жити, котрим здається, ніби вони ще не живуть, але мають жити тільки, як скінчать те а те, здобудуть те а те: "Оттоді, мовляв, почну я жити". Дак кажу ж, коли б мене спитали, я, анітрішки не вагаючись, так би і сказав: я знаю таку людину, і се не хто, як не Сидір Макарович Притика, "зводній" у треті?} роті. Еге! Хто б, спитаю вас, не схотів бути на його місці або хто, спитаю вас, не позаздрив би йому? Хіба ж бо наважився б хто сказати, що Притика не щонайкращий "ундер-вдр" на всю роту? Та й що я кажу — на всю роту — чи не марна б була надія ваша знайти такого і по всьому батальону... Подивітесь тільки на нього, як він рапортує ротному, бувши дежурним. Хотів би я знати, хто так жваво підійде, як струнка, рівнесенький, хто так розміркує спинитися на три ступені — ні більше й не менше — хоч умисне зміряйте. Хто так приставить праву ногу до шульги, цокнувши підківками і вкупі з тим руку до козирка візьме! Хто? — питую.

— Ваше благородіє, по дежурству все стоїть благополуш-но,— мов з книжки вичитує, дивлячись ротному у вічі й не зморгнувши, не блиснувши віями! Субординація ба того потребує — вже як служити, дак служити.

— Іди,— каже ротний,— коли все благополушно. Але Притика, блимнувши тільки єопер оком, каже:

— Ваше благородіє, Передерія та Ковальчука я у карцер посадовив — учора побилися на ярмарку з мужиками... гвалту такого нарobili...

— Іди.

Притика, не одриваючи руки від козирка, фертом, дзига, сказав би, та обертається на лівій нозі кружка, так саме цокаючи, приставля одну ногу до одної і йде... як іде!..

Бравий ундер-цер,— каже ротний до свого субалте-такий триньчик * він у мене — скажу я вам!.. Око, око нм'! Як дивиться!.. Підхвебелем зроблю!..

Чує се Сидір Макарович, і все йому нутро грає: він же не йде, а пливев-пливе якось у повітрі!

Па вашу думку, може, се дурниця — око добре мати на і.ічальницький погляд? — Ні, се неабищо — добре, пильне око — се, сказав би, вираз внутрішньої приголомшеності і приготованості "живим до бога лізти", аби начальство у гіпіти тільки, бо воно аж сумує тоді й обурюється вельми, коли не бачить мов на долоні своєї дисциплінованої душі крізь твої ясні очі. Ротний розказував потім своєму субал ігрові, ідучи з роти, як начальство на сю річ мусить дивитись.

— Як. ще я був,— каже,— юнкером ув училищі... уже іак надвечір, по обіді спускаюсь я з верхового поверху униз — збиралася кумпанія почаювати — іду так, знаєш, по нольності, мундзор розхристаний, через висить почеплений ібоку за гаплик... страшенне діло, я тобі кажу!.., аж гульк ротній назустріч — чортяка несе його — ну, де вже тут — не встиг ні застебнутись — нічого... "Юнкер Задорожний!" кричить.— Що се таке, що се за розпуста!? Два рази дневаль ним не в чергу — скажіть підхвебелеві!.." Бодай тобі нудно стало, думаю, де тебе чорти принесли — досадно, знаєш, стало — нічого йому не одвітую — мовчу і не дивлюсь на його, а кудись убік. А той все стоїть, дивиться на мене чекає, поки подивлюсь йому соколом у вічі й гукну жваво-вееело: "Слушаю, гаспадин падпалковник!" Я все мовчу. Хоч би вже йшов ік чортовій матері, думаю, — там десь і чайник унізу прохолоне... "Юнкер Задорожний!!" — сердито та грізно нагадує ротній мені, що він чогось чекає. Я мовчу ґедзь мене тоді наче напав—і все убік дивлюсь. "Юнкер Задорожний, що ви хвилозохствуєте?! На місяць без од-пуску!" — вже не своїм голосом

репетує. Тут тільки догадався я — підвів голову й пронизав його очима.
От що!

Тим часом Притика вертається до свого діла. Похвая од ротного піднесла його ундер-церську пиху до найвищого ступеня. То він й до того муштрував свій "звод", а тепер і того гірше, ще більш став кричати. "Триньчиком бути, дак вже триньчиком!" — мелькало йому в голові.

"Кругом! марш!.. Мигуренко! Не в ногу! Мужик, муги-ряка, коли з тебе люде будуть! Всю пику тобі потовчу,,, в мене служити, дак служити... Ровняйсь! — направо дивись... в вічі дивись начальникові, коли він іде по "хрунту" —

* Педант у службі. (Триньчаки — се дрібні ремінці при салдацькій муніції.)

Їж начальника очима!" — репетує він коло шеренги своєї, згадуючи слова свого ротного: їж начальника очима! Дуже хороше сказано, дуже хороше! Притика іде поуз лави москалів, пронизуючи їх поглядом, а ті "їдять його", пильно й суверо приглядаючись йому у вічі, як він допіру свому ротному дивився, й стежать за ним очима, поки пройде. А він йде так саменьки гордо та думно, як се робить ротний та інше начальство... О, тепер він так розходився, так завзявся в муштрі, що й знати нічого не хоче. "Ширінька товсь! Ширінька плі-і!" — одно галасує він.

Уже ротам і на обід програли, а він все службу пильнує, вже й "підхвебель" прислав сказати, що треба роту на обід вести, а він все службу пильнує... Що йому й обід, що йому й рота, й підхвебель сам... Врешті, треба й кінець дати. Але він не хапається: із муштри вертатись, то вертатись як слід, з піснями, з барабаном (хоч до ротного двору гонів зо два, зо три). Він сам перед веде, як лебідь виступаючи, він сам голосно та дзвінко затинає:

Якби мені, салдатику, горіочки чарку, Тютюну на лульку, дівчину Ганнульку, Гей-гей! охо-xo! дівчину Ганнульку!

Підхоплюють жваво, присвистуючи, москалики:

Горіочки пив би, люлечку курив би, Дівчину Ганнульку до серця тулив би, Гей, гей! охо-xo! до серця тулив би!

"Ну, підтягнись!.. Лє-вай! лє-вай!.. ас! два!.., ас, два!" Трішки сперегодом затина вже другу:

От слава гремить трубой, Ми дралися з галавой, Па гарем твоїм Капказ Раздалася слава в нас!

"Гей, гі, го! тррр...,— додають хисту веселі вояки:

От мундьор, от мундьор, От наш ротній камандьор!

І щасливий мій Притика!.. Як вже триньчик, то й джигун.; Хто так штепненько одягався, як не Притика, в кого чоботи так блищали, наче дзеркало, на кому мундьор сидів як улитий,— не на кому ж, як на Притиці! Триньчик не може чоботи узути так, щоб вони не вилискувались на Шполу, але сі чоботи пошиє з салдацького ременя салдацький швець і — головніша річ — "по хвормі". Джигун, звичайне, зневажа форму,— замість широких та низесеньких корок — височенні І.І тонесенькі, мов шпичка, закаблуччя, халяви "з бутель-н.іми" та з вирізами. Триньчик одягне що — усе по формі ні (н.мі.їис ні менше,— джигун переступа форму: бере офіцер-і і.кі білі рукавички, що їх носити ще можна тільки підхвебеле-іп. чіпля до чобіт шпори, що знову не подобенство — тільки-гм) носяться у кавалерії. Я ж кажу, коли на службі — триньчик исремага в ньому джигуна, то знов у неділю або в кумпанії де — зостається один-однісінький джигун! Та й який ще джигун... А проте, думаєте ви,— хахоньки се чепуритись та джигунити на службі?!

Коштів, коштів скільки, а жалування того мов кіт наплакав! Ну, коли ти не дурень, то викручуйсь. І наш Сидір Макарович викручувавсь незгірш за кого іншого.

Як приспіче було, то він і писне листика до батьків: так і так, любезні ви мої родителі, лучилася мені біда, горе, можна сказати, велике: загубив я "щолкуна" казенного чи пак скарбового,— треба-нада 25 карбованців виплатити, а як не сплатю — біда — під суд оддадуть і засудять ув орештанські роти — Сібер — каторжну роботу — на поселення, а то, може, й під розстріл піду! Дарма, що се дурниця, що "щолкуна" за які три шаги купити або й самому вистру гати не мудро — дак хіба ж там тямлять в наших справах що-небудь? І батько шле 25 карбованчиків, переляканий "щолкуном"! З розумом треба жити!..

Але! як-то любо, як хороше, яка то розкіш і подивитись, як Сидір Макарович іде у неділю ярмарком. Як поведе вусом, як моргне бровами, як блисне рукавичками білими, то у дівчат, у міщеночок, що ген попід крамницями стоять,— тільки тъох! тъох! тъох! А Притика іде поуз і мов не бачить, і не дивиться! Що йому дівчата сі — не таких він бачив... Іде й чує позад себе:

— Ох, сестричко, яка ж подобонька мені цей салдатик... аж серденько тіпається, коли почую тільки, як він шпорами: дзень! дзень! дзень!.. Хороше як, господи!

Яким пером можна списати, якою мовою вимовити, якими словами висловити те почуття щастя-раювання, що доти тліло тільки, тільки жевріло в серці у Сидора Макаровича десь на самому дні, а тепер спалахнуло і полум'ям розлилося по всій його бравій істоті! Та я й не важусь про се писати... Не міг Сидір Макарович затримати себе — несила! Озирнувся... спинився... обернувся:

— Миластивій мамзелі! — повагом промовив він і під-ступився до них. Руки в білих рукавичках якось мимоволі зібгалися бубличком і попід боки

вперлися, шульга подалась уперед, випроставшись, а права трохи назад, зігнувшись у коліні,— так саме, як вони се звикли робити на фехтовці під команду: "Випад!" По такому приступові Сидір Макарович зразу був не збагнув, що далі йому казати, і трішечки зам'явся, та не менш браві дівчата визволили його з прикрого становища:

— Чи ви охвицер,— запитала сміючись одна, що Пазь-кою звалась,— чи ви тільки ротній?

Тут Притика почувся вже зовсім собі вільно й, покручуючи вуса та маючи білою рукавичкою, став поважно говорити:

— Ані я вам охвицер, ані я вам ротній — але можна сказати, не менш од їх значу! Охвицер — що?.. Тільки прийде вряди-годи в роту,— що він тямить — не дуже-то! Так, трихи-мнихи, покурив цигарку та й пішов, а наш брат ундер-цер все робить... усю службу наш брат пильнує! Та захоч я тільки — зараз поїду у "юнкерське" — і в охвицери! Хіба що? Пусте!.. Було батальйонний не раз каже: "Притико! Дуже я тебе уподобав, дуже, такий ти справний,— такий, можна сказати, триньчик і службу вже так тямиш,-так тямиш... Чим тебе наградити?.. Хоч їхать у юнкерське?" — "Ваше високоблагородіє,— було кажу,— послужу ще Богу й царю ундер-цером — ще десь служба моя буде йому пользительна..."

Невідомо, до чого б наш Притика добрехався, коли б, зиркнувши в сюмить набік, він не побачив москалика, що геть далеченько никав ярмарком.

Який бравий ундер-цер при такому випадку та не захоче показати себе начальником?! Нехай вони побачать на свої очі, що він таке, хай побачать, що він неабищо!

— Калюжний! — гукнув він, майнувши велично рукою у повітрі.— Ходи сюди, Калюжний!

Москалик озирнувся, побачив начальство й підтюпцем хутенько підбіг до Сидір Макаровича, якомога краще, по-молодецькій, ставши перед ним. Грізно подивився на нього Сидір Макарович, начальницьким голосом grimнувши:

— Я тебе у карцер посадю, за те, що... — та й зупинився, не знаючи, за віщо йому Калюжного у карцер засадити, а нагримати треба, як можна!.. — Рота вже обідала? — питаеться далі.

— Так тошно, Сидоре Макаровичу, обідала! — випалив той скорохвацько.

Тут Сидір Макарович почав пирхати та супитись, почав плечима перебирати, дошукуючи все способу, про що б так побалакати, щоб знали вони, що ми.

— Дак що рота, ти кажеш, не обідала!

— Так тошно, Сидір Макаровичу, не обідала!

Сидір Макарович не постеріга, що ся одповідь цілком перечить першій — та чи й до того йому! І знову:

Ти, либонь, ще не почистив мені пояса? Так тошно, не почистив!

Пусти руку, я дозволяю так говорити зо мною... спро-чиала... не бійся!

Лле москалик не пускав руки од козирка і тільки визвіряйся на начальника, як треба по субординації, та при-і, чухався, щоб чути останнє з начальницького запитання і неодмінно так і відказати — потверждаюче — коли питання потверждаюче, — чи відмовляюче — коли й питання відмовляюче.

— Я думав, що ти мені пояса вже почистив,— замисливши, каже Притика.

— Так тошно, почистив!

— Ну, йди собі! — закінчив Сидір Макарович, вичерпавши всі свої засоби, туману щоб напустити.

— Господе! — каже Пазька, що зачепила перша Сидір Макаровича,— Як у вас на службі строго!..

— —Не можна інакше... Дисципліна, устав! Дай їм волю тільки — тоді й сам нерадий будеш... траекторія така вийде., й доторкнутися тоді не смій — паничі робляться, що ну! Ото за Яневича, за первого ротнього — чи торкнеш, чи не торкнеш — жалітись зараз — привчив їх так. Ну, той, чорт його зна... зараз визвіриться на тебе: "Галуни з тебе спорю!" — кричить. Овва! Так-то й спореш! Чорта пухлого... Та тепер здихались його: а то чиста з ним тобі рапуба — дисципліни нікоторої!

Незабаром кумпанія наша зовсім обізвалась проміждо себе і вже балакали, як старі та давні приятели.

— Ну, Сидоре Макаровичу,— каже моторна Пазька,— купіть нам гостинця.

— А якого ж вам?

— Мені інджири,— каже одна.

— А мені ріжків,— каже друга.

— Чому не купити, купимо, гроші в нас бряжчати! — каже Сидір Макарович, долонею по кишені вдаривши.— Удовольню вас, любезні мої

баришні. Хадьом! — З тим словом — одну руку бубликом Пазьці, другу Варці: — Паз-вольте вас узять попід руки!

Ті, звикши вже ходити "по-благородньому", просовують йому свої руки, і наш Притика з двома "дамами" попід руки повагом виступає по інджир та по ріжки. "Дами", йдучи проз ярмарок,, потиху заводять пісню:

Коли б мені сірий кінь, То б я сіла поїхала, Де милого знаю.
Приїжджаю до милого —

Велять мені сісти, Дають мені бараболю. Нечищену їсти, А я на ту бараболю Скоса поглядаю — Сидить милий із другою,— Сама добре знаю. Із-за гори дим курить, Машина приходить — Кондух двері вщчиня, Сашінка виходить. Чорні брови та кучері Вони мене замучили; Чорні брови та глаза Ріжуть мене без ножа. Посіяла буряки, А вродила свекла. Коли б мені бог поміг Від батька до свекра. Коли б мені бог поміг Свекрухи діждати — Заставила б стару відьму Халяндри скакати: Скачи, скачи, стара відьмо, На курячій ніжці, Ой щоб знала, як годити Молодій невістці.2

II

Було б се не зовсім правда, коли б сказав я, буцім Сидір Макарович так-таки вже ніколи й не зазнав, що то таке гризота, що то таке нудота та розрада. Не можу гріха потайти,— трапилось се і з нашим бравим Сидіром Макаровичем, але додам, трапилось се з ним один тільки раз, одну разиночку — не більш, та й то на найкоротший час. Буває, бува, що й браву людину, котра доти жила щасливенька на заздрощі заздрісним людям, собі на добрий пожиток, бува, що й таку людину почина раптом щось гризти, почина щось їсти, мов іржа залізо. Сказав би, обкурено його або дання яке дано — звісно, без пригоди люди не живуть, усього буває... Так і з нашим Сидіром Макаровичем одного осіннього ранку непевне сподіялось щось: чи то, може, ранок сьогодні такий — хмарно, мряка, що й на серці якось смутно, якось нудно. Не видко уже у Сидір

Макаровича того любого усміху, що завжди грав на його губах, через що вид його вродливий так і пашів щастям з удоволеного незакаламученого життя. А сьогодні вже нічого сього нема! Він супиться, він морщиться, крекче, зітхає...

Господе, що се з ним таке? Мушу вже вам розказати, як сам знаю. Бачте, либонь, чи не сон йому приснився який погамий тільки Сидір Макарович раптом почув себе гірко < кривдженім, зобиженим, нездоволеним. Все йому остило, нгг попилось якимся сірим, прикро-сірим кольором.

"Чорт його душу батька зна, що за паскудство отак і на гніті жити,— міркував він того ранку,— тут снагу всю свою покладеш, служиш — із шкури як вискочиш! А що з того? Що-ще й до підхвебельства поки доскочиш... Чи то зводне чи то ротне вчення — так утну, що нехай і сам ротній умиється! Хоч серед ночі спитай: що таке є дисципліна? Крізь сон тобі викладу, не помиляючись: дисципліна состоїть... та що тут і казати... Або хоч прийоми: рушниця аж пищить у руках! І оттака правда в світі! Чи ж я міг думати, що отой миршавий "вольнопреділяючий" Убийзовк, що в зводі у мене був,— чи думав я, що тепер він в охвицери вискоче і мною командуватиме? Чорт його зна,, чого їм вже треба!.. Географвики там якісь... А який з його воєнний був? Ні маршировки, ні хвехтовки, було й рушниці до пуття не підійме,— ні "виду" салдацького!.. Шпак*, одно слово, шпак, та й годі! Було кажу йому: господин вольнопреділяючий, не скінчить вам юнкерського. Од вас так шпаком ще й тхне,— ну, де вам! Там треба таких — щоб тверда нога була, щоб "словесності" знов: що таке знам'я, що таке воїнська дисципліна, щоб і вийти знов перед звод по-молодецькій, а не по-шпаків-ській, на сміховище, та щоб і скомандувати зміг голосно, рівно, розлого: "Рота, стройся па-а-зводна?" А вам куди? Нехай мене пошлють — так, так! От, що хіба географвики... та се сама вже дурниця! Не таке вчили — і гарнізонку, й ротне, й арихметики усякі... Не сподівався! А тепер воно вже охвицер, а вам, Сидоре Макаровичу, дуля під самісінький нос. Тепереньки й потріпуватимемо тобою... А нічогісінько ж не зна — я певний на тому... і десятої долі за мене..."

Гірко-гірко стало йому. Яка кривда, яка зневага: сьогодні Убийвовк той прийде в роту уже начальником й загадуватиме йому! Аж сплюнув Притика спересердя й забув за гадками сумними, що звод його стоїть вже вишивкований на дворищі й чекає. Не до зводу йому, не до служби йому,— нічого не хочеться робити.

Сердитий Сидір Макарович і лютує, і приска, і кричить на москаликів:

— Який ти в біса салдат,— кричить він одному,— чортова на тобі голова, свинячі вуха! Звод увесь з ноги збиваєш!.. Мужлай — за волами тобі ходити або свинарем, а не рушницю носити!

* Невійськових так військові дражнять.

І замислиться Сидір Макарович: що тепер за салдат став: мужик! Служба йому неволя — коли, каже, я вільний був або: коли я піду на волю! Духу салдацького катма — не встиг із служби вийти — дивиша — вже ярмаркує, весь у мужицькому геть чисто — й не пізнаєш, що на службі був.

— їх благородіє,— каже йому вістовий,— прапорщик Убийвовк казали, щоб ви занялись у школі та словесностю, а вони самі не будуть.

Гірко всміхнувся Сидір: "На наших плечах виїжджатимуть їх благородіє, загадувати — будуть здорові — видко, а бувати в роті — не сподівайся. Та й толку якого, коли й буватиме. Закладе руки назад себе: "Командуй, Притико, зводом! Командуй кругом! Звели марширувати під барабан!" Боятиметься сам вбрехатись: багацько до сина навчились у юнкерському. Побачимо от, як вліті доведеться вашому благородію та командувати зводом у лагерях, побачимо тоді, які ви спритні будете..."

Гірко йому, а з тим тут же трішки й розважа себе: згадує він, що слава російського вояцтва на його, Притичиних, плечах спочиває, що він, він "робе" з мужика салдата, а ті паничі, що їх роблять охвицерами за

географи, тільки так, лихий вже його й зна навіщо,— задля видимості хіба тільки... О, як би хороше, як би любо було, коли б вище начальство та дізналось, на свої очі щоб побачило, що от він,— ундер-цер — усе так добре знає, так щиро службу пильнує, а той паничик і за ехврейтора — то б не здатний!

І лине він крилатою думкою із Шполи у Житомир. Літо. Муштра полкова. Прапорщик Убийловк, як почується яка команда, знай, усе питаеться у свого ундер-цера, у Макаровича: "А де стати мені, а що скомандувать, а коли зробити те, а коли те?" — "Оттам, ваше благородіє!" — одказує, знай, жвавий Сидір Макарович. Скінчилася муштра. Полковник дякує за пильність, але тут же й вирікає дещо. "Треба з жалем завважити,— каже він,— що в деяких ротах ундер-цери краще своє діло знають, ніж панове охвицери. Сумна річ, дуже сумна! Замість щоб самим бути для всіх зразком,— вони тільки через те ще так-сяк мушtru сповняють, що позад їх стоять ундер-цери й підказують їм! Гай, гай!.." Тут він якось ненароком, мовляв, кинув очима туди, де стояв прапорщик Убийловк та Притика. Убийловк якось непевно потоптався й похнюпив голову. "Найбільша ж моя дяка,— додає полковник,— ундер-церам — спасибі, ундер-цери, спасибі!"

А то друга картина, не зменш утішна. Рота стоїть в струнку "на інспекторськім". Перед нею ходить генерал, ходить, розпитує: "Сколько правіянту тебе дають на день?" — питаеться у "молодого". Молодий .мовчить — чи не знає, чи, може, злякався. "Гаспадин прапорщик, сколько?" — обертається генерал до прапорщика Убийловка. "Два хунти... два хунти... два хунти..." — якось напружуючись, мов вагу норочаючи, тягне прапорщик Убийловк. Генерал робить нетерпучий рух. "Сколько? Ундер-цер!" — "Два хунти 25 з половиною золотника мукою, хлібом три хунти, сухарями два, ваше превасхадительство!" — мов ножем одтяв Сидір Макарович. Далі в мріях своїх він уже не знає ніякого впину, не вдовольняючись таким, велими можливим скутком і що раз, то більш буяє химерною думкою.

Ось-ось має об'їздити лагері вище начальство. Його, Сидора Макаровича, звод зараз за передньою лінією. Він, Сидір Макарович, вже попіклувався про те, щоб коло кожного намету по приспі було понасаджувано квітів, зілля усякого — його звод квітує, немов садочок той,— і ніде більш нема сього, тільки в нього... Та у нього ще тільки "дневальному" на лінії є затишок — він казав зробити з соломи плетінку, настремити на віху, щоб дневальному було куди сховати голову від спеки. І ніде ж то більш, ніде сього нема!.. Ніхто про се не дбає... "Дежурних на лінію". От під'їздить начальство. Спиняється! "Гаспадин полковник! — гукають його превосходительство.— Мине дуже, очень приятно, що в третьої роті дневальному зделано халабудку. Хто єта так умно распарядився?" — "Се дежурний по роті, ундер-цер Притика, ваше пре...", — вискачує ротній, визволити щоб полковника. "Харашо. А єта хто разьюв біля палаток такої прекрасної садик? Чудо як харашо!" — "Ундер-цер же Притика распарядився, ваше пре...", — відказує знову ротній. "А де он тут, Претіка?" Всі ззираються в той бік, де стоїть Притика, всі дивляться на нього. А він стоїть, та такий вже бравий, та такий молодчага — і пильно-пильно дивиться начальству в вічі.

"Молодець!" — каже генерал. "Радий стараться, ваше пре..." — "Призвести його в підхвебелі і послать в юнкерське, з його охвицер буде неабиякий..."

Ні, не так,— се не зовсім до ладу, а то ще доведеться й справді з географиками мороку мати. Краще оттак: зостається саме підхвебельство, а до того ще ось що. Військо має проходити поуз генеральські очі церемоніальним маршем. Третю роту вестиме прапорщик Убийзовк. Вести роту "по цирмуляру" — се не жарти й на кого іншого! А вже Убийзовк сей... Який він бідолашний, аж поблід. Чує вже заздалегідь халепу собі із цим цирмуляром... От уже музика гра, уже роті казано "ногу взяти", вже прапорщик Убийзовк скомандував, рота пішла... Але ж боже ти мій, господи, як пішла... Убийзовк зараз же збився і сам з ноги, а за ним і рота... той туди, той туди шкутильгає... розгардіяш такий... "Прапорщик Убийзовк! — кричить несамовито батальйонний.— Ви мене хочете зарізати!.. Ногу візьміть, ногу... Боже мій, ногу! Та чом ви

досі шаблю не витягли..." Тут вже неборака до решти збився з пантелику — витяг з поспіху вже якось шаблю, а вже от-от до генерала близенько... "Ротній, што подвись не беръоть! — гука на його вже превосходительство.— Равнения нікоторого... Ноги нема ніякой... Што єта? на обахту його!" Назад вже, вдруге, роту веде підхвебель, Сидір Макарович. Сам ступає — до землі не доторкається, рота йде — не треба краще! А "подвись" як уджиг'нув! Всякий ротній нехай умиється... "Я такого підхвебеля в офи-цери призведу",— чує він на ході голос начальницький... Тут Сидору Макаровичу хтось сказав, що москаликів давно вже зібрано в школу та на "словесность", прочнувся мов зо сну з своїх солодких мрій Сидір Макарович і попхався до школи.

— Читай оце, Передерій,— сумно каже він увійшовши, і прокажи, що прочитаєш.

Передерій чита: "Он был невысокого роста, но строен и имел прекрасные глаза..."

— Прокажи!

— Він був невисокий і к строю не годився і мав красні глаза,— проказав Передерій.

Сидір Макарович, мабуть, ще не зовсім прочумався з своїх юдливих дум, бо, мовляв, не постерігаючи в одповіді Передерієвій жодної хиби, вдався до другого, що прочитав йому: "Ефрейтор Иванов споткнулся и разбил свою манерку".

— А щоб то таке було манерка? га?

— Пика! Сидоре Макаровичу,— жваво догадав читач.

— На твого батька дурного! Що то за неодуковане тобі! — одказав спересердя Сидір Макарович і казав третьому читати вже з "Родного

слова" 2 про те, як брат з сестрою у "волчка" гралися, не розтумачивши, що то таке манерка — либонь, був і сам не дуже певний, то й боявся вклепатися.

— Ну, що то тут значить "валчок?" — питаеться.

— Звірятко таке.

— Ну, а то ж то вовк, а то вовчик, валчок, звісно... Далі Сидір Макарович пішов у другу, більшу хату, де

браві вояки пильнували свою "словесноть" під орудою єфрейторською. Сидір Макарович почав екзаменувати:

— Що таке єсть, Мигуренко, знамя?

— Знамя єсть, знамя єсть таке воображеніє... таке є воображеніє...

— Так довго тягти не можна, не знаєш значить! — До другого, третього — так саме.

— Ну, а як би ти, Калюжний, пізнав генерала, коли б іустрівся?

— По очах, Сидоре Макаровичу! — не зморгнувши оком, утяв Калюжний. Аж вояки всміхнулися. Калюжний постеріг, що він якусь дурницю сказав, і трошки збентеживсь. Сам невеселий досі, Сидір Макарович всміхнувся:

— Та й багацько в тебе, бачу, розуму! А от мені скажи, хто в тебе зводній?

— Ви, Сидоре Макаровичу!

— Треба одказувати так: зводній в третій роті в третьому зводі господин ундер-цер Притика! А то що таке "ви"?

В такире, цікавих розмовах з "словесності" спливає час. О дванадцятій годині заграно на обід. Зовсім розважений, забувши зовсім про свою ранкову гризоту, уступив Сидір Макарович у світличку, приспівуючи під сурмочку салдацьку обідню пісеньку:

Бери ложку, бери бак — Наїсся борщу в смак, А не хочеш, будеш й так.

Петербург. XII. 1888. 3 (16)